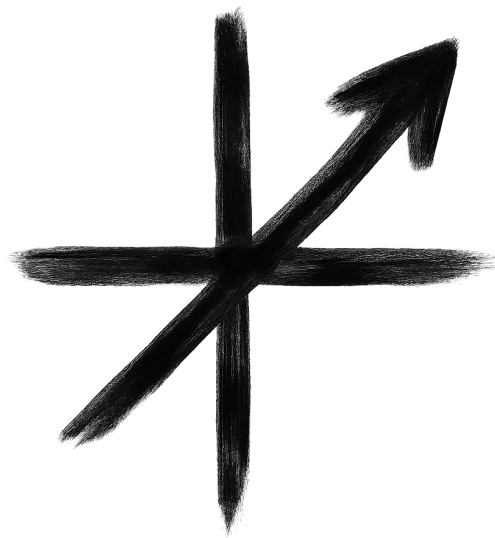

Mack eller Sack-modellen

Analys av: *perifera platser* position och riktning

Mack eller Sack-modellen tar sin utgångspunkt i två kanadensiska idétraditioner om regional utveckling:

- **William Mackintosh ("Mack")** betonade lokal kapacitetsuppbyggnad, värdeskapande genom förädling av resurser, humankapital och intern tillväxt. Det är en kapacitetsdriven syn på periferier där investeringar i kunskap, FoU och diversifiering är centrala.
- **Harold Innis ("Sack")** är känd för "stapelteorin" (*staple thesis*), där periferier utvecklas i beroende till export av råvaror utan lokal förädling. Denna struktur riskerar att låsa in ekonomin i externt styrda flöden, öka sårbarheten och minska lokal kontroll.

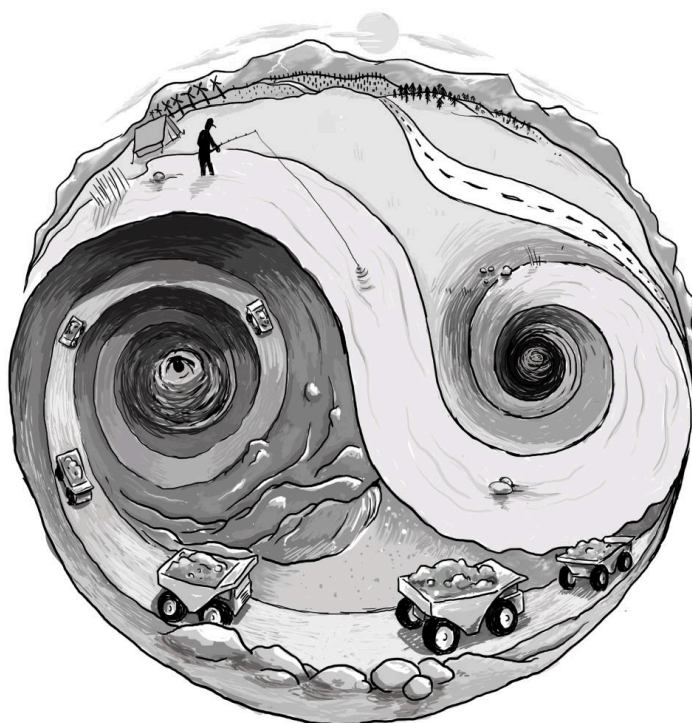
Modellen analysera var en plats befinner sig på en *Mack- eller Sack-skala*, presenterat i en fyrfältare där såväl *nuläge* (struktur) som *framtid* (riktning) illustreras. Resultatet visar ett relativt värde baserat på referensgrupp (jämförande geografier) samt det index vars indikatorer (empiri) mäter graden av *Mack* (lokal kapacitet) eller *Sack* (extern styrning).

Mack (Mackintosh) ●—————○ **Sack** (Innis)

Syftet är delvis att erbjuda en enkel men robust modell för ökad kunskap, analys och strategiska beslut inom lokal och regional utveckling - särskilt anpassat för perifera förhållanden. Modellens periferisäkring finns i dess fokus på strukturella förutsättningar och utvecklingens riktning snarare än utvecklingens hastighet eller volym.

Utgångspunkten i periferins har också ett diskursivt syfte i att modellen indirekt ska bidra till debatten om vad som faktiskt bygger lokal kapacitet, och vad som fortsätter att tömma platser på den. Förhoppningsvis kan det bidra till att formulera mer rimliga utvecklingsmål för periferier, frikopplade från orealistisk centrum-bias och urbana tillväxt/innovation-ideal.

"Coherent diversification" av Jonny Bylund

Innehållsförteckning

1. Teoretisk bakgrund	sida 4
2. Uppbyggnad och beståndsdelar	sida 6
2.1 Teori	
2.2 Modell	
2.3 Metod	
2.4 Analys	
2.5 Tillämpning	
3. Riktlinjer för användning	sida 8
3.1 Referensgrupp	
3.2 Indikatorer	
3.3 Indexering	
4. Spegling och visualisering	sida 11

1. Teoretisk bakgrund

Modellen är teoretiska bas är central och ständigt närvarande i alla beståndsdelar. Den lutar sig mot två grundpelare som är robust och enkel på en och samma gång. De två teoretiska grundpelarna som modellen lutar sig mot hämtas från två klassiska perspektiv på regional utveckling i perifera råvaruekonomier:

(I) *William Mackintosh (1923)* som betonade potential för lokal kapacitetsbyggande, under rätt förutsättningar, samt

(II) *Harold Innis (1930)* mer pessimistiska läsning som istället poängterade strukturell hinder för lokal kapacitet.

Deras idéer la den teoretiska grunden för senare inflytelserika teoribildningar såsom *beroendeteori* (Prebisch, 1950), *centrum-periferi-teori* (Myrdal, 1957) och Wallerstein's (1974) *världssystemanalys*.

Än idag diskuteras regional utveckling i periferier efter linjerna de drog - som språngbräda för lokal utveckling (Mackintosh) eller risker för värden som plockas ut och strukturer som begränsar mer än det möjliggör (Innis). Tillsammans bildar de en teoretisk axel mellan kapacitet och beroende, *Mack eller Sack*, som genomsyrar modellens beståndsdelar: *teori, ramverk, metod, analys och tillämpning*.

- Mack-optimismen utgår från den ursprungliga staples-texten där Mackintosh presenterar sin idé om hur ekonomisk utveckling i periferier kan bygga intern kapacitet över tid genom anpassning, diversifiering och lokal institutionalisering av ekonomisk aktivitet.

⇒ *Mackintosh, W. A. (1923). Economic Factors in Canadian History. The Canadian Historical Review, 4(1), 12–25.*

- Sack-pessimismen grundas i Innis redogörelse för Kanadas ekonomiska historia (där staples-teorin får sin pessimistiska form) och där han fastslår att råvaruekonomier riskerar att fastna i beroendespiraler utan att utveckla inhemsk kapacitet:

⇒ *Innis, H. A. (1930). The Fur Trade in Canada: An Introduction to Canadian Economic History. Yale University Press.*

Den teoretiska tolkningen av Mackintosh och Innis sammanfattas enligt följande tabell:

Perspektiv	Mackintosh	Innis
Utgångspunkt	Institutionell anpassning	Strukturellt beroende
Utveckling möjlig?	Ja, via lokal kapacitet	Nej, inte utan brytning med exportberoende
Ton	Försiktig optimism	Djupt pessimistisk
Syn på staten	Nödvändig för intern kapacitet	Ofta fångad av externa intressen
Roll i staples	Råvaror kan bli motor för bredare utveckling	Råvaror låser in och förhindrar förädling

Figur 1. Modellens tolkning av teoretiker som utgör modellens fundament.

2. Uppbyggnad och beståndsdelar

Modellen tar avstamp i en klassisk konflikt om perifer utveckling: intern kapacitetsuppbyggnad eller externt beroende. *Teori* och *ramverk* utgör fasta beståndsdelar – en låst struktur med tydliga normativa poler, medan *metod*, *analys* och *tillämpning* rymmer större flexibilitet. Dessa senare delar öppnar för experimentella tolkningar och lokala anpassningar, beroende på syfte, plats och process.

Mack eller Sack-modellen – en översikt

Figur 2. Mack eller Sack-modellens uppbyggnad och beståndsdelar.

2.1 Teori – begreppslig grund och normativ riktning

Modellen utgår från en dikotom teoribildning med fast struktur. Mackintosh representerar lokalt kapacitetsbyggande som drivkraft för endogen tillväxt. Innis står för strukturellt beroende av externa krafter, kopplat till råvaruekonomier. Dessa idéer utgör inte bara historiska perspektiv utan fungerar här som analytiska poler, normativa ytterpunkter i ett utvecklingskontinuum. Teorin är alltså inte flexibel, den definierar vilka typer av indikatorer som driver utveckling mot lokal kapacitet (**Mack**) kontra externa beroendestrukturer (**Sack**).

2.2 Ramverk – från teori till idealtyp

Ramverket omformulerar teorin till en relativ tolkningsstruktur där platser kan positioneras mellan Mack och Sack. Den är teoribunden men tillämpbar, och bygger på att olika indikatorer kan spegla i vilken utsträckning en plats präglas av kapacitetssupplebyggnad eller beroende. Det innebär att ramverkets struktur är låst, men att platsers position är rörlig och relativ, beroende på deras uttryck i de indikatorer som valts.

Resultatet blir inte en "objektiv status" utan en spegling av hur en plats förhåller sig till andra, givet den teoretiska dikotomin.

2.3 Metod – val av data, indikatorer och beräkningar

Metoden beskriver hur modellen konkret tillämpas, vilka indikatorer väljs (och varför), hur dessa standardiseras, hur index för position och riktning byggs upp och hur de sammanvägs till en position i modellen. Indikatorvalet är alltså inte neutralt utan styrs av modellens bakomliggande teori. Här finns utrymme för anpassning och testning beroende på syfte och förutsättningar för aktuell plats. Endast data som kan kopplas till Mack/Sack-logik är dock relevanta.

2.4 Analys - relativ positionering och tolkningsutrymme

Analysen visar var en plats hamnar på skalan, utifrån en uppsättning indikatorer som operationaliserar teorin. Resultatet är alltid relativt och ska tolkas inom ramen för den teoretiska modellen, inte som fristående sanningar. Analysdelen är flexibel så till vida att den påverkas av hur metoden utformas och anpassas och kan exempelvis ge utrymme för lokal kunskap och kompletterande förståelse.

2.5 Tillämpning - där modellen möter verkligheten

När analysen är genomförd blir modellen ett verktyg för samtal, prioriteringar och strategisk riktning. Här handlar det inte längre om vad siffrorna visar, utan om hur de tolkas och används. Modellen kan integreras i olika processdrivna arbetssätt, beroende på sammanhang. Det viktiga är inte formatet utan att modellen förblir ett ramverk för samtal om riktning och möjlighet, inom realistiska ramar. Exempel på olika tillämpningsformer är:

- **Workshops** - där aktörer speglar och diskuterar platsens nuläge och önskad förflyttning.
- **Ledningsdialoger** - där analysen kopplas till styrning, budget och strategi.
- **Planeringsprocesser** - där modellen används som processverktyg och planeringsunderlag för strategiska inriktningsbeslut på regional eller kommunal nivå.
- **Enkäter eller intervjuer** - där modellen ligger till grund för lokal kunskapsinhämtning eller scenariodiskussion.

3. Riktlinjer för användning

Denna del erbjuder riktlinjer att tänka på rörande modellens referensgrupp, indikatorer och indexerande.

3.1 Riktlinjer för referensgrupp

Eftersom modellen bygger på relativ positionering är valet av referensgrupp avgörande för hur resultatet tolkas. Referensgruppen definierar ramen för vad som uppfattas som "hög" eller "låg" kapacitet respektive beroende – och därmed vad som anses vara Mack eller Sack i relation till andra.

- **Teoretisk överensstämmelse**

Referensgruppen bör bestå av jämförbara geografier som delar grundläggande strukturella utmaningar – t.ex. låg befolkningstäthet, perifert läge, eller resursbaserade ekonomier. Den ska spegla den typ av utvecklingskontext modellen är byggd för, inte hela landet eller urbana centra.

- **Intern koherens**

Gruppen bör vara tillräckligt homogen för att skapa meningsfulla jämförelser, men samtidigt tillräckligt varierad för att fånga olika positioner längs Mack–Sack-skalan. För liten variation ger ointressant resultat. För stor variation snedvrider tolkningen.

- **Regional eller tematiskt förankrad**

Referensgruppen bör relatera till det geografiska eller funktionella sammanhang där modellen ska användas – t.ex. en region, ett landskap, ett samverkansområde eller kommuner med liknande näringsstruktur.

Det är särskilt viktigt för att kunna använda modellen i policy- eller strategiarbete på platsnivå.

- **Stabilitet över tid**

För uppföljning eller utveckling över tid bör referensgruppen vara konsekvent, samma geografier ska ingå så att förändringar speglar platsens rörelse, inte förändrad referens.

- **Syftesstyrd avgränsning**

Referensgruppen kan variera beroende på syfte:

- *Lokal positionering:* Jämför med närområden eller liknande kommuner i regionen.
- *Strategisk benchmarking:* Jämför med framgångsexempel inom perifer struktur.
- *Politisk diskussion:* Använd bredare grupp för att visualisera ojämlikhet eller beroende.

3.2 Riktlinjer för indikatorer

Indikatorerna måste härledas ur den teoretiska dikotomin mellan kapacitetsuppbyggnad (Mack) och beroende (Sack). De ska spegla underliggande strukturer, inte symptom eller tillfälliga trender.

- **Mack-orienterade indikatorer mäter sådant som:**

- Lokal kontroll (ägande, styrning),
- Mångfald och komplexitet (diversifiering, FoU, utbildning),
- Intern förädling och förädlingsvärde,
- Institutionell kapacitet och förankrade ekosystem.

- **Sack-orienterade indikatorer fångar:**

- Extern dominans (ägande, beslutsfattande),
- Specialisering i lågförädlade råvarusektorer,
- Monoekonomier och resursutflöde,
- Beroende av externa flöden för sysselsättning eller inkomster.

- **Strukturellt relevanta**

Indikatorerna ska mäta långsiktiga strukturella egenskaper – inte ytliga eller snabbt föränderliga värden. De ska kunna säga något om en plats inneboende utvecklingslogik, inte bara utfall.

- **Tolkningsmässigt polariserbara**

För att modellen ska fungera måste indikatorn gå att tolka normativt längs skalan Mack ↔ Sack. Det måste vara tydligt vad som representerar en Mack-orienterad respektive Sack-orienterad position och varför. Exempel:

- Andel högutbildade → hög = Mack, låg = Sack.
- Andel sysselsatta i råvarubas → hög = Sack, låg = Mack.

- **Jämförbara och standardiserbara**

Indikatorerna måste kunna uttryckas i kvantitativa och jämförbara termer (andelar, nivåer, index). De ska kunna standardiseras och vägas samman till ett del- eller huvudindex utan att tappa sin teoretiska betydelse.

3.3 Riktlinjer för indexering

Mack eller Sack-modellen bygger på två separata men relaterade index: *Positionsindex* och *Riktningsindex*. Dessa index syftar till att fånga både ett strukturellt nuläge och en strategisk rörelse.

- **Positionsindex** visar en regions eller kommuns aktuella kapacitets- eller beroendestruktur. Det är ett lägesmått som speglar hur platsen är positionerad längs skalan mellan ett idealtypiskt Mack-läge (hög lokal kapacitet) och ett idealtypiskt Sack-läge (strukturellt beroende).
- **Riktningsindex** fångar rörelsen över tid. Det visar om den strategiska utvecklingen pekar mot ökad kapacitetsuppbyggnad eller om mönstren antyder en förskjutning mot ökat beroende. Det är alltså ett förändringsmått, som bygger på förändringar i indikatorernas utveckling snarare än deras absoluta nivåer.
- **Normalisering** av data sker görs i samtliga index till en skala från 0 till 100, där:
  - **0** representerar ett teoretiskt maximerat Sack-läge (hög extern dominans, låg förädlingsgrad, beroendeekonomi),
  - **100** representerar ett teoretiskt maximerat Mack-läge (intern kapacitet, lokal kontroll, mångfald och värdeskapande).

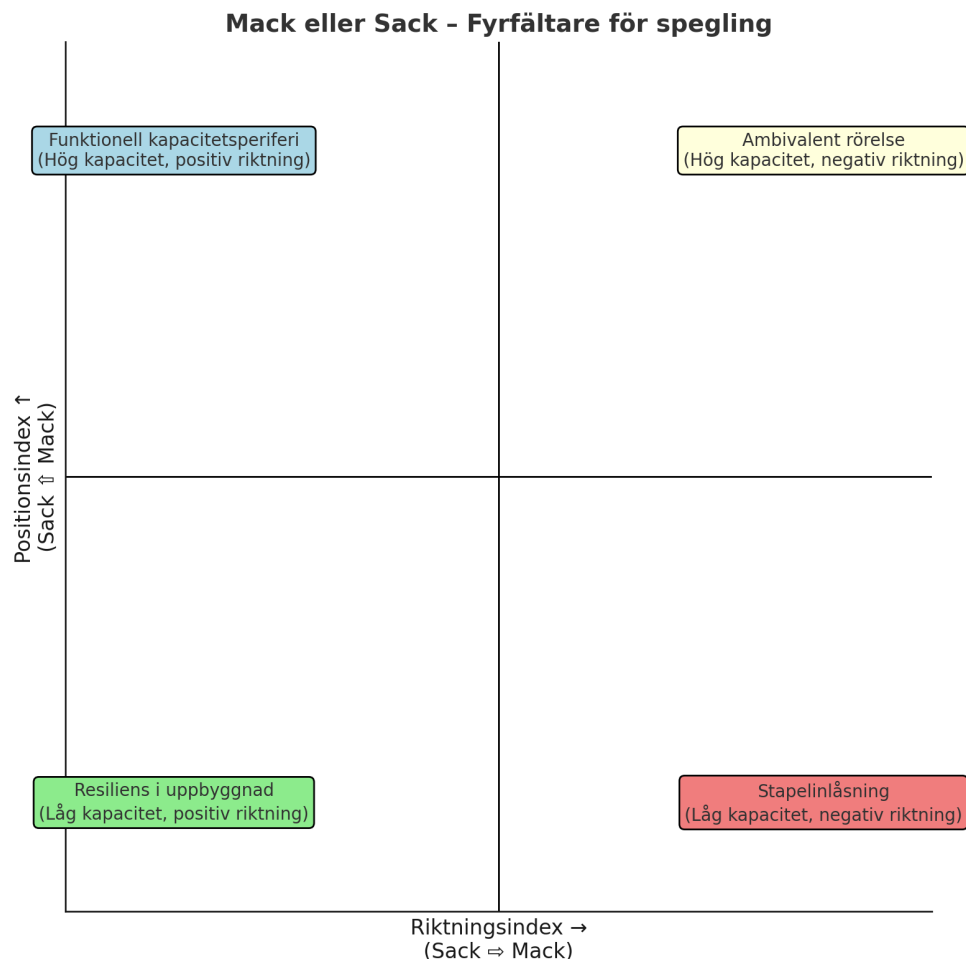
För indikatorer där höga ursprungsvärden signalerar Sack-tendenser (t.ex. hög specialisering i råvarusektorer), inverteras skalan. På så vis är ett högre indexvärde alltid liktydigt med rörelse mot Mack, oavsett indikatorns natur.

- **Viktning och sammanvägning**
  - När alla indikatorer är normaliserade vägs de samman till ett samlat indexvärde. Om ingen särskild tematik kräver det, används lika vikt – det vill säga att alla indikatorer bidrar i samma utsträckning till det slutliga indexet.
  - Om indikatorerna har delats in i tematiska grupper (till exempel kapital, struktur och kontroll) kan dessa grupper istället ges lika eller olika vikt beroende på analytiskt syfte. Inom varje grupp räknas ett delindex fram, som sedan vägs samman till ett totalindex enligt vald viktfördelning. Det resulterande indexet ger en samlad bild av en plats kapacitets- eller beroendestruktur, där 100 motsvarar ett idealtypiskt Mack-läge och 0 ett idealtypiskt Sack-läge.
  - Denna konsekventa skalföring gör det möjligt att aggregera indikatorer till en samlad indexpoäng utan att tappa den teoretiska betydelsen. Den möjliggör även jämförelser både mellan platser och över tid.

4. Spegling och visualisering

Speglingen är det tolkningssteg där en plats resultat i modellen omvandlas till insikt, samtal och riktning. Det är här indexvärdena ställs inför den teoretiska modellen – inte för att avgöra exakt "vad" platsen är, utan för att skapa ett strukturerat samtal om var den befinner sig, vad som formar dess läge, och vart den är på väg. Speglingen är alltså inte ett slutvärde utan ett analytiskt raster - en regional selfie i en kontext där utgångsläget ofta är bortdefinierat i andra modeller.

Figur 3. Fyrfältaren är ett visualiseringsverktyg som används för att illustrera position och riktning.

Platser positioneras utifrån två axlar:

- **Positionsindex** (vertikalt)
- **Riktningsindex** (horisontellt).

Den vertikala axeln visar nuläge, graden av kapacitet eller beroende i strukturen. medan den horisontella axeln fångar rörelse över tid, alltså om en plats rör sig mot Mack eller mot Sack.

Tillsammans skapar dessa två dimensioner ett fält där platser kan grupperas och jämföras. Ett högt positionsvärde kombinerat med positiv riktning signalerar en funktionell kapacitetsperiferi med växande resiliens. Ett lågt positionsvärde och negativ riktning antyder inlåsning i ett stapelberoende. Ambivalenta eller blandade positioner kan däremot visa på institutionell eller strategisk osäkerhet, vilket i sig kan vara viktigt att synliggöra.

Speglingen ger därmed både en bild av var en plats står och en möjlighet att diskutera rimliga eller önskvärda förflyttningar – alltid med den lokala kontexten som utgångspunkt, men med modellen som ram.

Referenser

Innis, H. A. (1930). *The fur trade in Canada: An introduction to Canadian economic history*. Toronto: University of Toronto Press.

Mackintosh, W. A. (1923). *Economic factors in Canadian history*. The Canadian Historical Review, 4(1), 12–25

Myrdal, G. (1957). *Economic theory and underdeveloped regions*. London: Duckworth.

Prebisch, R. (1950). *The economic development of Latin America and its principal problems*. New York: United Nations, Economic Commission for Latin America.

Wallerstein, I. (1974). *The modern world-system I: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century*. New York: Academic Press.

Modellerande av:

Byström & Lind

För:

NORRVERKET

kontakt@norrverket.se